

IV. UTÓSZÓ

Baranya vármegye három, Zala vármegye hét és Vas vármegye két, tehát összesen tucatnyi visszatért déli település leventeegyesületi életéből sikerült néhány életképet fölvillantnunk. A röviden fölvázolt néhány leventeegyesületi esemény töredékességében is jó képet ad az országos, illetve helyi kezdeményezésekről és tevékenységről. Láthattuk, hogy valamennyi visszatért területen létrehozott egyesület – s azon belül minden szakosztály – megtalálta útját és helyét a magyar ifjúság és a helybeli lakosság életében is. Az országSZerte 1943. május 5. és június 20. között megrendezett leventenapok,³⁶ az országos, illetve helyi sport- és egyéb versenyek, pénz- és ajándékgyűjtési akciók is bizonyosan megmozgattak csaknem valamennyi helybeli leventeegyesületi tagot – akárcsak a többi rendkívüli alkalom, illetve rendszeres heti leventefoglalkozás. Mindez – ahogyan már többször utaltunk rá – javarészt a II. világháború keretein belül zajlott.

A Leventeintézmény történetét a Magyarországhoz visszacsatolt déli területeken 1944 őszén végleg lezárták, amikor ezeket a területeket az átvonuló front teljesen elvágta az anyaországtól. A volt leventeegyesületi tagok és tisztviselők egy része azonban ezután valóságos kálvárián volt kénytelen keresztülmenni, mivel felelősségre vonták őket a szervezetben történt szerepvállalásuk miatt. Közülük bizonyosan jó néhány került szovjet hadifogságba, s távol szülőföldjétől, szibériai kényszermunka-táborokban hosszú évekig raboskodott azért a néhány esztendőért, ami a visszacsatolt déli területeken a Leventeintézménynek adatott. De ez már egy másik történet...

Kis Krisztián Bálint

Ébredő nyilasok

Egy megzavart Árpád-ünnepség 1937-ben

A millennium lázában égő országban számos emlékművet állítottak a honfoglalás tiszteletére. Ezek egyike volt a „pusztaszeri” (valójában a sövényházi – 1974 óta ópusztaszeri) Árpád-emlékmű. Az 1897-ben fölavatott emlékmű (az előző év nyarán csupán az alapköletélig jutottak¹) az idők során „zarándokhelyé” vált.

Az Árpád-kultusz ápolásában egy szegedi – mai kifejezéssel élve – civil társaság járt az élen. Az 1895 elején tizenhat szeged-felsővárosi polgár által megalapított Szegedi Szombatosok Egyesülete még csak abban jeleskedett, ki tud több bort meginni szombat esténként. („Az ivás a tagok tetszésétől függ, erőltetett ivásra senki nem kényszeríthető” – szögezték le roppant bölcsen az alapszabályukban.²) Az egyesület azonban lassan elhalt, majd nagyjából egy év múlva meg is szűnt. Az igény azonban 1897 tavaszán ismét életre hívta az egyesületet, de már Szombatosok Huszonegyes Társasága néven (ugyanis leszögezték, ma-

36 Szebb Jövőt! III/21.

1 A pusztaszeri ünnepek. Szegedi Híradó 1896. június 28. és A pusztaszeri emlék. Budapesti Hírlap 1897. május 22.; valamint Kovács Ákos: Árpád-ünnep Szent Istvánkor. Egy kultikus hely genealógiája. I. rész. Mozgó Világ 2004. június. <http://epa.oszk.hu/01300/01326/00052/03kovacs.htm> (Letöltés: 2018. augusztus 23.)

2 Bárdoss Béla–Raffner Dezső (összeállították): Pusztaszeri Árpád Egyesület 25 éves története. H. n. é. n. Könyvnyomtatás kiadvány. Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Ge 2923. sz. 4.

ximum ennyi tagjuk lehet csak). Köztük volt egy, akkor már viszonylag ismert újságíró, novellista, Tömörkény István is, aki – mint a Pusztaszeri Árpád Egyesület titkára – 1917-ben bekövetkezett váratlan haláláig híven szolgálta a „pusztaszeri eszmét”. 1897 júliusában az egyik „szombatos” javasolta, hogy a következő hónapban tegyenek kirándulást „a magasztos emlékü Pusztaszerre”, az Árpád-emlékműhöz.³ Ezzel vette kezdetét a „pusztaszeri zarándoklat”, amely az első világháború éveit leszámítva egészen az újabb világegyezés kezdetéig tartott. Ezzel a „szombatosok” már nem csak a borfogyasztásban jeleskedtek, hanem Árpád vezér kultuszának ápolásában is. Ez utóbbit egyre komolyabban vették: „A vidám, pohárkoccintgató »szombatosok« meghitt, baráti köre 1902-ben hívta életre a Pusztaszeri Árpád Egyesületet” – írták a kéziratok krónikájukban.⁴ A kezdettől megfogalmazott céljuk: „a honalkotó vezér iránt érzett hála és kegyelet országos ébrentartása és fokozása, azonkívül a romok fölé egy korszerű Árpád-templom építése” volt.⁵ (A középkori monostor templomfalainak egy része ekkor még állt. Az egyesület évtizedeken keresztül szorgalmazta, hogy a meglévő romokon templomot vagy emlékkápolnát építsenek. 1938-ban elkészült a kápolna makettje, de az építkezés az újabb háború miatt nem kezdődött meg.) 1902-ben már nem csak a „szombatosok”, illetve az Árpád Egyesület tagjai „zarándokoltak el” az emlékműhöz, ugyanis évről évre egyre többen mentek el a környező falvak, majorok, tanyák parasztjai közül is. Az idők során „széri búcsú”-nak elkeresztelt Árpád-ünnepség „koreográfiája” mindig ugyanaz volt: az Árpád Egyesület lelkésze (bevonva egy vendéglelkészt) tábori misét tartott, ezután az elnök üdvözölte a megjelenteket. Valamely illusztris vendég mondott ünnepi beszédet, elhangoztak hazafias költemények, a dalárdák megzenésített verseket adtak elő, majd „ünnepi lakoma” következett. (Eleinte mindenki a magával hozott elemősiát fogyasztotta el, ám ahogy egyre népesebbé vált az ünnepség, mind több lacikonyhás vert sátrat az emlékmű környékén. Az illusztris vendégeket később dízsátorban lakomáztatták meg.) Az ebéd után általában „népünnepély” kezdődött, amelyen volt szavaló- és futóverseny, cigányzene, bál, tánc hajnalig.

Az egyesület kezdettől fogva törekedett arra, hogy országossá tegye az ünnepséget. Ez valójában csak 1907-ben sikerült, amikor Árpád halálának – feltételezett – ezeréves évfordulóján⁶ valóban eljött az ország távolabbi részéből is mintegy húszezer ember (más alkalommal csak öt-hatezren gyűltek össze). 1905-től egyébként minden szeptember első vasárnapján tartották a „búcsút”. 1914 szeptemberében természetesen elmaradt az Árpád-ünnepség. A világháború végéig ugyan az egyesület vezetősége minden szeptemberben elment koszorúzni, de érthető okokból nagyobb tömegrendezvényre nem került sor. 1919-ben a koszorúzás is elmaradt a román megszállás miatt, a két évtizeddel korábban hagyományt teremtett Árpád Egyesület csupán 1920-tól folytathatta a tevékenységét.

1920 és 1938 között ismét kivonultak minden szeptember első vasárnapján az emlékműhöz. A szervezők minden egyes „széri búcsú”-ra meghívtak egy-egy vármegyét, legalább ezzel is mutatva, hogy nem csupán Csongrád vármegye szívügye a „honalapító Árpád vezér” emlékének ápolása. Egyébként az egyesület hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt a Horthy-kormányzattal, és a „kormányközeli” egyesületek (egyebek mellett a Magyar Országos Véderő Egyesület/MOVE, az Országos Frontharcos Szövetség, az Országos Rákóczi Szövetség, a Zrínyi Ilona Egyesület, a Turul Bajtársi Szövetség és a Levente Egyesület)

3 I. m. 10.

4 I. m. 22.

5 I. m. 25.

6 Árpád vezér halálának pontos időpontja nem ismert, csupán Anonymusnál olvashatjuk azt, hogy Kr. u. 907-ben hunyt el.

rendszeresen részt vettek az Árpád-ünnepen.⁷ Politikai pártok azonban nem – egészen 1936-ig. Ekkor ugyanis koszorút helyezett el az ünnepség végén a szobornál a Festetics Sándor nevével fémjelzett Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt egy képviselője. (Nem egyedül volt ott pártja képviselőjében, hanem egy kisebb társaság is elkísérte.) Egy évvel később azonban már nem csak koszorúztak.

1937-ben is már a nyár folyamán szervezni kezdték a szeptember 5-re tervezett ünnepséget. Már csak azért is szerették volna a szervezők, hogy ez az alkalom kiemelkedőbb legyen, mint a korábbiak, mert ez volt a negyvenedik Árpád-ünnepély. A nagy érdeklődésre való tekintettel a szegedi polgármesteri hivatal a korábbi egy helyett két buszjáratot állított be (a „zarándokok” egy jelentős része Szegedről busszal, a hagyományörzők fogatokkal jutottak ki az emlékműhöz). „*Ilyen hatalmas tömeg még nem gyűlt össze a szeri síkon, mint ez alkalommal*” – írta az egyik szegedi napilap lelkes, kiküldött tudósítója.⁸ Ennek részben az lehetett az oka, hogy aznap kimondottan kellemes, napos idő volt.

A „forgatókönyv” hasonló volt, mint korábban – csak kiegészült egy új eseménnyel. Palavicini Alfonz örgróf ugyanis egy évvel korábban a Pusztaszeri Árpád Egyesület számára – jelképes árért – 99 évre haszonbérlet formájában átengedett az emlékmű körül 29,5 katasztrális hold földet, ezt nevezték el azután Nemzeti Árpád Ligetnek.⁹ Cserébe az egyesület minden évben köteles volt adni 29 ezüstpengőt és egy pár hófehér galambot. Most is ezzel kezdődött az ünnepség: dr. Tóth Imre kormányfőtanácsos, az egyesület elnöke átadta az uradalom intézőjének, Gál Jánosnak az éves jelképes haszonbért. Ezt követően Lepely Emil sándorfalvi esperesplébános, szentszéki ülnök, az egyesület lelkésze celebrált tábormisést, majd dr. Halász Pál móravárosi plébános, püspöki tanácsos mondott szentbeszédet. Az egyesület elnöke ezután megnyitotta az ünnepséget. Békés vármegye egyik küldötte, Gombos János elszavalt egy hazafias költeményt, majd Csernus Mihály endrődi apátplébános mondott „szép ünnepi beszédet”.¹⁰

Ezután következett az emlékmű megkoszorúzása, amit váratlan incidens zavart meg: „Az emlékműre lépett koszorúval a kezében egy kisteleki földműves. Kabátja alatt zöld inget viselt és a szemén zöld napvédő szemüveg volt. Hangos »Bátorság!« kiáltással kezdte meg rövid beszédét, és azt mondta, hogy a Festetics-féle nyilaskeresztes-párt¹¹ nevében helyezi el koszorúját Árpád apánknak, a legelső nyilasvezérnek emlékére, mely koszorú jelenti egyebek között az olykor zsidómentes Magyarországot is. Az ünnepség közönsége meglepetten fogadta ezt a programon kívüli számot. A nyilas minden egyes szónál az öklét rázta a levegőben. Egyszer meg akadt és csak hosszú, kínos nyögések után folytatta beszédét.” – olvasható a Szegedi Napló tudósításában.¹² Az egyik fővárosi lap azt is tudni vélte, hogy az „akciózó” nyilas Scheiben András, egy kisteleki földműves volt. „A tömegben levő nyilasok ekkor parázs tüntetésbe kezdtek és hosszú ideig nem hagyták szóhoz jutni Csernus Mihály plébánost.”¹³ Az eseményről a négy szegedi napilap közül csupán a Szegedi Napló (valamint röviden a budapesti 8 Órai Újság és az Újság) számolt be. A nyilas incidens sem a kormánypárti Szegedi Új Nemzedék, sem a liberális Délmagyarország, sem a bulvár-liberális Szegedi Friss Újság ingerküszöbét nem érte el...

7 Kovács i. m.

8 A nyilasok Pusztaszeren megzavarták a politikamentes hazafias ünnepséget. Szegedi Napló 1937. szeptember 3.

9 Emlékirat a Pusztaszeren telepítendő Nemzeti Árpád Liget keletkezéséről. H. n. é. n., a Pusztaszeri Árpád Egyesület könyvátadása, 3.

10 Ua., mint a 8. jegyzet.

11 A gróf Festetics Sándor által 1934-ben alapított Magyar Nemzeti Szocialista Pártról van szó, amely 1935-ben két mandátumot nyert az országgyűlési választásokon, de 1938 őszén gyakorlatilag megszűnt.

12 Ua., mint a 8. jegyzet.

13 „Árpád apánk, az első nyilasvezér... Furcsa incidens a pusztaszeri ünnepségen. 8 Órai Újság 1937. szeptember 7.

A kellemetlen közjáték után az ünnepség rendben lezajlott. A kisteleki nyilasok föllépésének – legalábbis korabeli lapértésülések szerint – csak annyi következménye lett, hogy vizsgálóbírói végzés alapján házkutatást tartottak a nyilasok szegedi párhelyiségében és a hatóságok rengeteg „izgató röpcédulát és egy sokszorosító gépet foglaltak le.”¹⁴ A harmincas évek vége felé Csongrád megyében is megerősödött a szélsőjobboldal, amelynek látványos jele volt, hogy 1939-ben Szegedről bejuthatott a parlamentbe dr. Szögi Géza nyilas ügyvéd.¹⁵

A Pusztaszeri Árpád Egyesület már csak egy alkalommal, 1938-ban rendezhette meg az Árpád-ünnepséget, mert a következő évben kitorrt a világháború. A második világháború után a Pusztaszeri Árpád Egyesület megszűnt, a „széri búcsú”-t utoljára 1948-ban tartották meg. Erre legközelebb csak 1957-ben került sor, majd rendszeressé a hetvenes évektől vált ismét – de már egészen más ideológiai tartalommal. Ez azonban már egy másik történet...

Vincze Gábor

Két generáció két háborúja fényképeken

Mióta vissza tudok emlékezni, ott függött a jászjákóhalmi szoba falán nagyapám katonaképe a katonaságnál saját maga által faragott keretben. Most, hogy édesanyám halála után olyan dokumentumok is a kezembe kerültek, amelyeket nem nagyon kutattam korábban a családi archívumban – felfedeztem édesapám néhány katonaképét. Ezzel be is indult a fantáziám: nagyapám az első világháborúban – akkor még Nagy Háborúnak mondták, mert nem tudták, hogy második is lesz –, apám a másodikban vett részt. Szerencsémre nem folytatódott ez a tendencia velem.

Id. Fodor István

Nagyapám – Fodor István – 1889-ben született, az ő katonai tevékenységéről nem sokat tudok, mert sajnos már nem ismerhettem. Fiatalon – 38 évesen –, viszonylag gyorsan halt meg 1927-ben, születésem előtt 22 évvel, májtályogban. Nagyanyám mindig a háború következményének – a derékszíjnak – tulajdonította a halála okát, de az orvosunk szerint ez ki van zárva ennél a betegségnél. Ő még császári és királyi (k. u. k.) katona volt, mint a szerelésén is látszik. A kép egy szolnoki műteremben készült. Róla annyit tudok, hogy Újvidéken volt katona a háború idején, hiszen akkoriban még a ma Szerbiához tartozó város Magyarország része volt. Valamikor – talán 1916 körül – egy másik jákóhalmi asszony társaságában meglátogatta nagyanyám. Nagy dolog volt ez akkor, hiszen az asszonyok csak akkor mozdultak ki a faluból, ha a szentkúti búcsúba elmentek Mátraverebélybe. Majdnem el is tévedtek. Mivel nagyanyám 86 évet megért, így maga mesélte el nekem, hogy a zimonyi vonatra találtak felszállni, aztán majdnem Belgrád

14 Ua., mint a 13. jegyzet.

15 Dr. Szögi Géza (Szeged, 1902–Vác, 1952) ügyvéd, szélsőjobboldali politikus. Először a Festetics-féle pártba lépett be, majd azt nem találván elég radikálisnak, átlépett a Szálasi-féle Nyilaskeresztes Pártba. Annak a színeiben 1939-től parlamenti képviselő. Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után miniszterelnökségi államtitkár lett. 1945 után a népbíróság tíz év börtönbüntetésre ítélte, 1952-ben a váci rabkórházban halt meg.